

»ŽIVIM ZA PRIKAZOVANJE NEKDANJIH NAČINOV OBLAČENJA«

POGOVOR
Z LJUBOVRTOVEC PRIBAC

SUZANA GOLUBOV

Iz Ajdovščine in otroštva ter mladosti, polne vezenja, ročnih del, krojenja in šivanja je Ljuba Vrtovec Pribac prišla v Ljubljano študirat matematiko. Izkazalo se je, da jo je najbolj zanimal ples. Kmalu po včlanitvi v AFS France Marolt so pri obnavljanju in popravljanju folklornih kostumov prišle do izraza njene ročne in šiviljske spretnosti. Pred kratkim je dobila priznanje JSKD za dolgoletno strokovno in raziskovalno delo na področju folklorne dejavnosti – Maroltovo plaketo, ob čemer sem pripravila kratek pogovor.

Kakšno je življenje v Sergaših, majhni vasici na Primorskem?

Kot na »koncu sveta«, smo sami, ampak je vse blizu. Koper je oddaljen sedem kilometrov. Glede na to, da sem se sem priselila, ni pravih stikov. Vsi imajo avtomobile in ljudje med sabo ne komunicirajo.

Berta Pribca, soproga, ki je iz Sergašev, ste spoznali v Avstraliji. Kako to?

V Avstralijo sem šla za pet tednov, da bi tamkajšnje Slovence seznanila s slovenskim izročilom, in Bert je imel en dan nalo-

go, da nas vodi, ker so bile vaje samo zvečer, čez dan pa nismo imeli česa početi. Vodil nas je po ogledih kulturnih spomenikov Canberre. Začela sva se pogovarjati, naslednji dan pa mi je že prinesel pesem.

Zanimivo, da se tudi vaš soprog kulturno udejeva ...

V Avstraliji je živel za Slovence, vsak teden je vodil radijske oddaje, pisal za časopise, pisal pesmi. Delal je kot medicinski knjižničar. Tu v Sloveniji pa je zadnja leta izdal kar nekaj prevodov in pesniških zbirk, veliko časa je posvetil delu *Piranski zaliv je piranski*.

So v Avstraliji Slovenci organizirani, imajo svoje skupnosti?

Minilo je 50 let, odkar so se preseljevali, in vse usiha. Pred desetimi leti, ko sem bila tam, so se zapirali klubi Poljakov, Madžarov, Nemcev, zdaj tudi Slovenci komaj zmorejo. Velike dvorane, ki so jih zgradili prostovoljno, dajejo v najem, zase pa obdržijo le majhno pisarno, v kateri se dobivajo enkrat na teden. Novih priseljencev ni. Tudi če so, zaradi interneta in obvladanja angleščine nimajo potrebe po druženju. Sicer pa, ko prideš tja, ni preprosto, ker si tujec. Še jaz, ki sem v Sergaših deset let, se nisem asimilirala. Veliko ljudi te pozna tam, kjer preživiš mladost, kamor hodiš v šolo in kjer imaš sošolce. V Sergaše sem prišla na novo, v Šmarjah pa imam krožek, na katerega hodi 20 žensk, in to je moj svet. Dobivamo se vsako nedeljo. Šivamo, vezemo, ukvarjamo pa se predvsem z istrskimi »narodnimi nošami«.

Boste vztrajali v krožku?

Nekatere so strašno pridne. Z njihovo pomočjo sem dobila pogum delati stvari, ki si jih prej sploh nisem upala. Na prve kostume, ki sem jih delala za skupino Franceta Marolta, sem okrasne trakce kar našla. Rekla sem si: »Oh, teh vezenin, ažurjev na rokavih, tega do konca življenja ne morem narediti.« Vendar sem se naučila vztrajnosti, saj so članice krožka želele imeti narejeno tako, kot je prav. Ni jim pomembno, da porabimo za vezenje ogromno

Prikaz nekdanjega oblačenja Istrank na razstavi, ki jo je Ljuba Vrtovec Pribac skupaj s Folklorno skupino Emona iz Ljubljane pripravila ob jubilejnih 40. dnevih narodnih noš in oblačilne dediščine v Kamniku. (Foto: Rok Peršak, Kamnik, 22. 9. 2010.)

Predstavitev gorenjskega pripadnostnega kostuma.
(Foto: Rok Peršak, Kamnik, 22. 9. 2010.)

časa. Spoznala sem, da ni tako hudo in nemogoče, in zdaj tudi sama delam vse ročno in zelo natančno. Vztrajale bomo vsaj še eno leto, dokler ne bo TV Slovenija posnela filma o oblačenju Istranov in mogoče o istrski svatbi.

Je o primorskih oblačilnih navadah veliko zapisov, dokumentov?

O oblačenju Primorcev je napisano največ, ker so Tržačani zelo aktivni, knjig je še in še. Osebnost me muči prav oblačenje Istranov, ker je nekaj posebnega, in tudi sama zgodovina. Komaj čakam, da bo mož napisal knjigo o Šavrinah. Šavrinke iz teh vasi so hodile v Trst prodajat jajca, maslo, nazaj pa so prinašale sukance, gumbice, čipke ..., česar tukaj ni bilo. Te ženske je v svojih delih lepo opisal pisatelj Marjan Tomšič. Beseda Šavrin je šla v pozabo in danes le malokdo ve, kdo so Šavrinke.

Omenili ste učenje matematike. Ste želeli biti profesorica matematike?

Ko sem prišla v Ljubljano, sem vpisala študij matematike, a prej kot sobo sem poiskala plesno šolo mojstra Jenka na Petkovškovem nabrežju. Pri Jenku sem obiskovala začetni tečaj in potem še nadaljevalni, šele potem sem odkrila plesno šolo Kazina. V Kazini moraš imeti dobrega plesalca in šele potem lahko napreduješ. Ko smo imeli skupno pustovanje člani Kazine, APZ Tone Tomšič in AFS France Marolt, se je zame zagrel tamburaš

iz AFS France Marolt in na njegovo pobudo sem prestopila k tej skupini. Dve ali tri leta sem na srednji šoli za oblikovanje še kot študentka učila matematiko (in tudi šivanje) – ravno dovolj, da mi ni bilo treba vračati študentskega posojila. Potem me je učenje plesov in šivanje čisto prevzelo. Še sedaj pa matematiko inštruiram srednješolce.

Očitno se je vse vrtelo okrog plesa ...

Tisto leto sem največ preplesala, saj sem učila otroke v pionirskem domu ter tečajnike v plesni šoli Jenko in še plesala pri AFS France Marolt, kjer sem prav tako učila. Pri AFS France Marolt nisem dolgo plesala, ker sem bila prestara v primerjavi z drugimi plesalci, hkrati pa sem imela voljo učiti in ne nastopati. Ples me je zelo zanimal. Poleg tega da sem učila plesati, smo ob sobotah s tečajniki hodili še v Festivalno dvorano plesat. Najdlje sem plesala 14 ur, ker smo šli po dogodku v Festivalni dvorani še k Rožancem in plesali do šestih zjutraj. Ni lepšega kot ples. Fino je, kar se zgodi po vajah ali po nastopu. Najlepše je, kadar muzikanti primejo za instrumente in igrajo za svojo dušo, mi pa plešemo za svojo dušo.

Kako ste s takšno lahkoto prestopili od družabnih k folklornim plesom?

Ples je odvisen od glasbe. Zanimivi so mi vsi plesi in z razvojem glasbe se je in se še spreminja tudi ples. 19. stoletje je zame tako romantično in zanimivo. Prebujanje narodov, samozavedanje, želja po svojem jeziku in kulturi je preplavila vse evropske narode; z razvojem železniškega prometa in tekstilne industrije se je že začela globalizacija in želja po novem, hitrejšem, a hkrati tudi želja po ohranjanju svojega, različnega, starega. Industrijsko blago je bilo cenejše, dostopno na sejnih in večjih krajih in tako je prišla nova meščanska moda tudi v najbolj zakotno vas. Raziskovanje plesa in oblačilne dediščine se razvija predvsem za potrebe folklornih skupin, čeprav so nekateri proti temu.

Proti čemu so nekateri?

Folklorni dejavnosti in nošam/folklornim kostumom. Prav strokovnjaki. Če drugi narodi poustvarjajo svojo folkloro, zakaj je ne bi mi? Do srede prve polovice 20. stoletja je bila del življenja, potem je šla v pozabo, ker so prišli čarlston in novi plesi z drugačnimi oblekami. Nastale pa so folklorne skupine s plesi, ki so bili prej del življenja, zdaj pa jih predstavljamo na odru. S tem se funkcija plesa spremeni. Radi rečemo, da je bil tudi originalen ples takšen, pa ni res. Za oder ga vedno spreminjamo. Ohceti, ki je trajala tri dni in tri noči, se danes predstavlja v 15 minutah. Izbrati je treba najpomembnejše trenutke in jih predstaviti tako, da ima gledalec vtis ohceti.

Kakšen odnos imamo do folklorne dejavnosti?

Tega na televiziji sploh ne vidiš več, *Delo* sploh nima rubrike, da bi o tem kaj napisalo. Na splošno je ples v Sloveniji nekako prezrt. Imamo neverjetno dobre plesalce, fantje iz hiphopovske plesne skupine Maestro so evropski prvaki, športni plesalci, mažoretke, solo plesalci, tango plesalci, vsi so v samem evropskem ali svetovnem vrhu, o njih pa komaj slišiš kakšno besedo.

S prireditve Akademске folklorne skupine France Marolt, na kateri je Ljuba Vrtovec Pribac prejela Maroltovo plaketo.
(Foto: Bojan Knific, Ljubljana, 24. 2. 2011.)

Morda je ples področje, ki ga moški prezirajo, ali pa prevladuje miselnost, da so moški, ki se ukvarjajo s plesom, bolj ženski. Tako je tudi zato, ker ni ne šport ali umetnost. Obiskala sem vse možne poletne plesne seminarje. Na nekdanji Zvezi kulturnih organizacij je Neja Kos organizirala poletne plesne delavnice, na katerih so bili džez in klasični balet, izrazni ples, tudi afriški plesi. Od vsega sem pobrala, kar mi je ustrezalo. Predavatelj na šoli za plesne učitelje profesor Herman Berčič je imel odlična predavanja o plesu kot obliki sprostitve in rekreacije. Tega se premalo zavedamo. Na eni strani je splošno plesno znanje slabo, po drugi strani pa se zelo razvija. Ko sem začela v Kazini, je bilo deset plesnih parov in iz tega sta se razvili plesni šoli Urška in Bolero, tudi v Ajdovščini imamo odličnega plesalca in učitelja Miša Cigoja. Fredi Novak pa je razpletel svoje plesne mreže po vsej Sloveniji.

Kako to, da ste s plesa preskočili na izdelovanje folklornih kostumov?

V resnici sem se ves čas ukvarjala s plesom, pri katerem sem veliko naredila. Pri AFS France Marolt sem učila deset generacij, hkrati tudi v Trbovljah, učila sem v zamejstvu, v Zgoniku, tudi v Avstraliji sem ogromno naredila. Prva tri leta sem imela otroško skupino, v drugem obdobju pa smo imeli s folklorno skupino Prvi rej iz Avstralije celo turnejo po Sloveniji. Bilo je enkratno, nobena druga skupina iz Avstralije ni imela takšnega gostovanja, kot smo ga imeli mi. Nastopili smo po vsej Sloveniji, na Koroškem in v Italiji. Žal je potem, ko sem leta 2000 zapustila Avstralijo, vse propadlo. Kostume smo si v Avstraliji prislužili in izdelali; največ sem jih izdelala sama.

Ljuba Vrtovec Pribac prejema plaketo iz rok Mirka Ramovša.
(Foto: Bojan Knific, Ljubljana, 24. 2. 2011.)

Kdaj ste pravzaprav začeli šivati?

Pri AFS France Marolt sem začela takoj. Prvo leto sem bila samo brucka, drugo leto sem bila še vedno brucka in že začela učiti, potem sem prišla v odbor, kjer so vprašali, če zna kdo kaj šivati. Javila sem se in začela. Za vsakih pet let, za okrogle obletnice, smo šivali kaj novega. Pri izdelavi folklornih kostumov, ki ponazarjajo nekdanje oblačenje Primorcev, je potrebno ogromno ročnega dela, vezenja, nisem hotela, da bi jih naredili površno. Želela sem se približati originalom, zavedala pa sem se, da pri tem rabim pomoč plesalk. Najprej sem jih navdušila s predavanjem, diapozitivi, fotografijami, pokazala sem jim kupljene materiale in jih tako navdušila za delo. Vsaka plesalka je naredila vsaj en kos.

Se vam zdi, da zanimanje za folklorno dejavnost raste?

Danes je drugače. Ko sem učila, se je na avdicijo vpisalo po 100 mladih, zdaj dobijo komaj šest parov ali še to ne. Plesati ni več moderno. Današnja mladina je drugačna, preveč gleda na denar. Ni pripadnosti in odgovornosti, veliko manj je druženja in nastopov. V mojih časih je imela AFS France Marolt 60 celovečernih nastopov, od tega veliko v tujini na turneji. Zdaj imajo letni koncert v Cankarjevem domu in kup manjših nastopov. Včasih so bili redni nastopi za turiste na Bledu in v Portorožu. Tega ni več.

Vam je žal, da ste pustili matematiko?

Nič mi ni žal. Najbolj uživam v učenju plesa, poskušala sem tudi tukaj, pa na žalost ni zanimanja. Sprašujem se, ali sem že prestara ali pa čas ni naklonjen folklornemu plesu. Če bi imeli daljšo tradicijo, bi bilo mogoče lažje. Nekako mi ne uspe, ker je v eni vasi premalo ljudi. Tudi mladina na vasi je takšna kot v mestu, med seboj se ne pogovarjajo, uporabljajo mobilne telefone,

internet in komunicirajo na daljavo. Nisem se želela priključiti folklorni skupini Mandrač v Kopru, ki deluje že 20 let, saj so tam starejši plesalci. V skupini Val Piran imajo podmladek, vendar se jim pridružijo tisti, ki so že končali študij in se ob vrnitvi domov vpišejo bolj zaradi druženja. Manjka srednješolcev.

Je veliko povpraševanja po izdelavi folklornih kostumov?

V zadnjem času si vse skupine želijo dodelano kostumsko podobo in pospešeno izdelujejo nove kostume. Najraje bi delala samo za AFS France Marolt, ker tam kostumografija najboljše zaživi. Že nekaj let sodelujem s Folklorno skupino KUD Oton Župančič v Vinici, ki mi je tudi zelo ljuba. V izdelavo viniških kostumov so prav vsi člani skupine (plesalke, plesalci, glasbeniki) vložili precej svojega prostega časa. Najprej smo se dobivali pri meni v Sergaših, kjer smo se učili posebnega vezenja – štepanja. Kasneje pa sem še sama hodila k njim za ves teden in bivala kar pri predsednici, kamor so vsi hodili šivat. Tisti, ki so znali, so šivali na dveh šivalnih strojih, drugi pa so vezli. Tako smo prišli do njihove 40-letnice, in ko smo jih videli v njihovih novih folklornih kostumih, je bil prekrasen občutek. Ko smo izbirali ustrezno platno (grobno laneno za moške in mešanico bombaža in lanu za ženske kostume), so pobrali vse zaloge s podstrešij, da smo kostume lahko zašili, saj danes tega platna nihče več ne dela.

Kaj vas tako navdušuje pri nekdanjem oblačenju Belokranjcev?

Da je izdelana ročno od začetka do konca. Zdi se, da je bilo oblačenje tam najbolj ekološko, ker obleko iz platna lahko nosiš v nedogled, je zdrava za kožo, ko pa postane stara, jo imaš za

Z Odsevanj, prireditve Akademske folklorne skupine France Marolt.
Utrinek iz Ljubinega nagovora občinstva. (Foto: Bojan Knific,
Ljubljana, 24. 2. 2011.)

doma, na koncu še prah brišeš z njo. Je neuničljiva. Pri AFS France Marolt so imeli 50 let, če ne 60 let iste lanene obleke. Tudi Viničani so plesali do zdaj v originalih, ki so jih spreminjali. Prvič so zares obnovili kostumsko podobo in so spodobni, da lahko gredo, kamor hočejo. Predlagala sem jim, da bi predstavili deset različnih tipov oblačenja Belokranjcev in bi imeli odrsko postavitev s predstavitvijo vsakega tipa posebej, kar pa je moj naslednji projekt. Oblačilna dediščina Metličanov, Črnomaljcev, Poljancev in drugih v Beli krajini je bogata z vezenimi pečami, kar pomeni eno leto dela samo z vezenjem. Nisem še pripravljena, da bi temu posvetila svoj čas, moram jih naučiti, da bodo delali sami. Zadnja leta sem se precej ukvarjala tudi s Folklorno skupino Emona, naredila sem jim kostume za rezijanske plese, zdaj pa je v delu še primorski komplet, ki pa je zastal, saj se je ustavilo pri financah. Zmanjkalo je denarja za izdelavo moških oblek, saj sama nerada delam moške stvari, ker nisem krojačica.

Bi ples moral ubrati nove poti?

Ples išče nove poti, prireditev *Odsevanja*, na kateri so bili prikazani kostumi, ki sem jih v preteklih letih naredila, je bila ena od teh.

Koliko je še ohranjeno znanje šivanja in vezenja?

Spet se rojeva. Gorenjci so ponosni na svojo oblačilno dediščino in jo želijo poustvarjati na način, ki bi bil čim bolj zvest starim predlogam. Kar se tiče vezenja, opažam povečano zanimanje. Vezenja se lotevajo tudi mlajše članice folklornih skupin. Živim za prikazovanje nekdanjih načinov oblačenja in z veseljem posredujem vse svoje znanje.

Kako pa vidite prihodnost folklorne kostumografije?

Področje je bilo v preteklosti premalo upoštevano. Navadno je na programskih listih napisano, kdo je napisal glasbo in pripravil odrsko postavitev, kdo je izdelal folklorne kostume, pa ne piše. Premalo priznanja je namenjenega šiviljskemu delu, ki zahteva ogromno znanja. Sploh bi bila potrebna stavka vseh šivilj in krojačev po svetu, ker je to, kar se dogaja, kriminal. Vse se šiva na Kitajskem, v Indiji, ker je ceneje. Tukaj pa izgubljamoklice in znanje. Ničesar več ne bomo znali narediti sami, saj se tudi krompirja ne splača več saditi. Ampak kaj bomo potem delali? Zato mi je Vinica tako všeč. Tam so bili ljudje daleč od vsega in so znali preživeti. Vse so si znali narediti sami, veliko bolj so živeli ekološko, kot bi radi živeli danes. Veliko bolj zdravo je spati na lanenih rjuhah ali imeti laneno oblačilo. Moja stara mama je bila šivilja samouk, in ko sem bila majhna, je hodila od hiše do hiše. En teden je šivala pri eni hiši, naslednji pri drugi. Takrat so šivali od moških srajc do majic, spodnjih hlač, vse se je pokrpalo. Prišla je na dom, dali so ji hrano, ko pa je vse zašila, je šla do druge družine. Tega se še spomnim, pravzaprav sama počnem nekaj podobnega s folklornimi skupinami. Tako sem preživela nekaj časa v Prekmurju, Kostelu, Vinici, pri izseljencih v Kanadi in Avstraliji, pri vsaki plesalki posebej in ji izdelala preobleke pri njej doma. V katero koli hišo sem prišla, je pel šivalni stroj. To je moja usoda.

*Intervju je bil v podobni različici objavljen v *Lisi*, 14.–31. marec 2011.

Tanja Drašler pri predstavljanju nekdanjega oblačenja Korošic. (Foto: Bojan Knific, Ljubljana, 24. 2. 2011.)